

Наслов оригинала
Robert Rowland Smith, *Breakfast With Socrates,*
The Philosophy of Everyday Life
Profile books, London, 2009.

Уредник
Илија Марић

Роберт Роуланд Смит

ДОРУЧАК СА СОКРАТОМ

Филозофија
свакодневног живота

Превод с енглеској
Драгиња Марић

Београд
2012

Не налазе се овде само „велике идеје” великих мислилаца. Скупа с неким мојим мислима, открићете да се спомињу музика, сликарство, филм, књижевност, па чак и изузетан јапански експеримент с воденим кристалима. У „Одласку код лекара” открићете озбиљну студију о болу, као и најсмешнији виц на свету (наводно). „Спремање вечере и вечерање” уводи француску антропологију, скупа с филмом Питера Гринавеја о кулинарској декаденцији, *Кувар, лойов, његова жена и њен љубавник*. Употребљено сам сваки материјал – стари, нови, позајмљени или плави¹ (поглавље о сексу расправља о порнографији) – који би могао да унесе смисао у свакодневицу, хумор у учмалост, разум у рутину.

Ако је истина да неистражени живот није вредан живљења, уместо да чекате на неко предавање на ту тему, зашто га не испитате у овом тренутку? На крају крајева, свакодневица чини 99 процената нашег живота – ако не размислимо о њој док је проживљавамо, неће нам преостати много времена за размишљање после. А ако поразмислимо, можда научимо да ценимо значај који се крије у позадини наизглед тривијалних ствари које чинимо тако аутоматски, као што је облачење или одлазак на спавање, и сагледамо их у новом светлу.

¹ У енглеском језику порнографски филмови се још зову *blue movies*. (Прим. прев.)

1. БУЂЕЊЕ

Има једна дивна песма која се зове *Жива*, од Маре Карлајл, а која почиње стиховима:

Изненади ме сунце сваки дан кад се пробудим,
Изненади ме буђење!

Марин глас њише се од поспаног до живахног док пева, опонашајући прелазак из сна у свест. Оно што је симпатично у вези с овим текстом јесте то што оживљава детиње чуђење при буђењу, чуђење што је свет и даље ту, што особа која се буди и даље постоји. Чак и за одрасле, када се пробуде након премало сна, мамурни или поред погрешног љубавника, или после низа немирних снова, постоји један тренутак, часак пре него што се огорченост или очај поново појаве, када је просто то што смо поново будни и још живи невероватно изненађење.

Зашто је то тако? Зашто, иако то радимо сваког божеветног дана, буђење може и даље да нас изненади? Није ли то можда баш зато што сте све до тог тренутка спавали и стога нисте били довољно разбуђени да бисте могли да предвидите да ћете се управо пробудити?

Ако тако стоје ствари, онда технички речено буђење не може да буде изненађење јер у тренутку пре него што се оно догоди, по дефиницији, ви спавате.

Дакле, иако је буђење можда најпредвидљивији догађај у нашем животу, поуздан колико и сунце које излази ујутро, никада га заправо не можемо предвидети. Подједнако предвидљиво и непредвидљиво, буђење је парадокс – запетљаница у правој линији логике ствари – што је само један од разлога због којих је вредно размишљати о њему. У ствари, колико год се чинило обично, буђење је један од најдубљих чинова за које смо способни. Можда делује чудно рећи да постоји филозофија буђења, али у извесном смислу читава филозофија не бави се ничим другим.

Стотинама година „филозофија” се бавила питањима свести, а стање свести, што је свакако очигледно, подразумева стање будности. Тачно је да се крајем деветнаестог века јављају потпуно развијене филозофије несвесног – то је управо предмет психоанализе – али далеко доминантнију струју у филозофији представљала је усредсређеност на феномене свести, на живот у будном стању – шта то значи размишљати, осећати, знати, веровати, имати осете, опажати, деловати, бирати, шта значи да вам се нешто допада, да волите, чините добро или зло, све су то активности које пре припадају домену будности него сна.

Ето: будни сте. Можда нисте раноранилац, али ако сте будни, макар сте свесни. Али да ли сте будни? Како знате да и даље не спавате? Како знате да не сањате да сте будни? Како знате да све што вас окружује, укључујући и вас саме, није илузија, трик неког злодуха који се поиграва вама?

Ово питање је, наравно, постало једно од најпознатијих филозофских питања свих времена и најчувенији

одговор на њега дао је, тридесетих година седамнаестог века, Рене Декарт, Француз који је већину свог живота проживео у Холандији. Попут многих филозофа суочених са збуњујућим светом, Декарт је желео да утврди шта је то што је извесно и његова замисао била је да то спроведе у дело тако што ће филозофију изврнути наглавачке. Радије него да почне од неке хипотезе или скупа претпоставки, од првог принципа или пак неког научног закона, он се обавезао да неће кренути ни од чега и да ништа неће узети здраво за готово: сумњаће апсолутно у све, по принципу „крив је док се не докаже да је невин”, и видеће куда ће га то одвести.

Применом ове скептичке методе, Декарт је дошао до необоривог закључка да може да сумња у све осим у чињеницу да сумња. Штавише, ако сумња, мора бити да размишља. Тада је схватио да само нешто што постоји може да мисли – како нешто може бити помишљено ако нема некога да то помисли? Декарт се примицао открићу. Сабравши два и два, закључио је да ако можете да мислите, онда морате и да постојите. Јер чак и ако мислите да сте мртви, сама чињеница да *мислите* да сте мртви значи да сте живи, јер мишљење подразумева постојање. Декарт је пронашао доказ за постојање. Отуд његов легендарни епиграм: „Мислим, дакле постојим”. Био је то велики скок напред не само за филозофију већ и за науку уопште, јер се чинило да установљује нешто необориво и тиме обезбеђује чврсто тло за сва даља истраживања.

То је разлог што је буђење ујутро један тако филозофски чин, непосредан сусрет са свешћу и постојањем. Стварно је иронично што то чинимо тако несвесно, јер кад се пробудимо, ми се не враћамо само у свесно стање него поново стичемо способност и да га докажемо. Током ноћи оно није било тако извесно. Иако

је сањање нека врста размишљања, и зато, у теорији, још један начин да докажете да постојите, постојали су читави периоди у току ноћи када нисте ни размишљали ни сањали, што намеће шкакљиво питање да ли сте постојали у току тих периода: ако размишљање подразумева постојање, да ли постојите онда када не размишљате? То је питање на које се враћам у последњем поглављу ове књиге. За сада, знате да постојите барем у току дана.

Дакле, пошто је вратио филозофију на сам почетак, Декарт је учинио овај велики скок напред и док се протежете ујутру, без обзира на то колико сте мрзовољни, примате у загрљај један невидљиви али изузетан феномен – своје сопствено свесно постојање, своју свест да сте ту. Ово делује као почетак који обећава, али пошто су неки тврди ораси од идеја ишли као прилог уз ово јаје од мисли, из које је све остало требало да следи, Декарт није баш био сигуран шта да ради с овом извесношћу. Сада сте будни, свесни сте и постојите – али шта даље?

Стање будности и свести често се повезује с тим да су ваше способности у стању приправности, а реч „способности” заправо се односи на вашу способност да разложно размишљате, да разумно решавате ствари. Али да ли само то што сте будни аутоматски значи да ваше разумске способности функционишу? Можда немате увек такав осећај – потребно је мало времена да мозак проради – али док вам се очи привикавају на светло, да ли се буди и ваш разум? Ово је важно питање, јер можете бити свесни и луди – свест и рационалност не иду увек заједно. А баш би било добро да ујутро знате не само то да постојите већ и да размишљате разложно.

Хајде да кажемо да док испливавате на површи-

ну своје свести кроз постељину – сумњајући у своје постојање можда, али га тиме и доказујући – постајете свесни звука саобраћаја који се одвија с друге стране вашег прозора: можда је пнеуматска бушилица одлучила да се придружи хору или пролази камион за рециклажу и звекет поломљеног стакла нарушава мир. Опсујете буку и утонете назад у јастук. Имануел Кант, који седи у дну вашег кревета, а свој врхунац је доживео отприлике 150 година после Декарта, одмах би вас изазвао – и то не само зато што је пагио од несанице, што је било опште познато, као и то да је по целу ноћ радио у ноћној капици и кућном огртачу. Он би се сигурно запитао да ли је ваша реакција рационална. Зашто?

Док вас посматра како покушавате да се сакријете испод јоргана, Кант би тврдио да ваш опажај при буђењу да је саобраћај бучан није ништа више до – опажај. Не мора нужно да значи да ви рационално расуђујете и ваш разум можда стварно и даље спава. Јер како можете бити сигурни да је бука коју чујете стварна бука а не само одјек ваше мрзовоље? Да ли је ваше повлачење под покриваче чин онога што би Кант назвао „чисти ум” – универзална истина која важи за све – или је то лични одговор ваше лењости и избегавања?

Могли бисте да замислите да дуж целе ваше улице људи псују заједно с вама, али чак и када бисте спровели анкету међу својим комшијама и када би се сви они сложили да је јутарњи саобраћај у вашој улици стварно изузетно иритантан, Кант и даље не би био задовољан. Он би инсистирао не само на емпиријској или демократској верзији истине већ и на нечему истрајнијем – на чистом уму, опет – нечему што стоји изнад, иза и пре свих, појединачних или колективних интерпретација стварности. А ако мислите да је Кант, што се овога тиче, нереалистичан, догматичан или непотребно строг, тре-

ба само да се присетите извесних култова у којима 100 посто чланства верује да је једна ствар истинита и њих 100 посто се vara. Универзално веровање у нешто није исто што и универзална истина, и Кант се радо позивао на Коперника, пољског полихистора који је 1514. године доказао да се Земља окреће око Сунца. Све до тог тренутка, сви су веровали да се Земља налази у центру универзума и нико није био у праву.

Јасно је да, осим његових многих других употреба – рођење, смрт и конзумација брака, да наведемо само неколико – кревет представља бојно поље за филозофије буђења. Иако даје чврсту потпору идеји да постојите, не може му се поверити да издржи тежину ваших опажаја; и иако вас буђење ослобађа велике сумње (Декарт), оно је одмах замењује задатком да докажете да оно што осетите чим се пробудите уопште има некаквог смисла (Кант). Дан једва да је почео а већ сте се ознојили од филозофског вежбања, па ипак, иако је филозофија овако нашироко разматрала ова питања, вероватно је религија, хришћанство поготову, а не филозофија, та која је извршила највећи утицај на идеју буђења. Јер, све остало на страну, чин буђења јесте минијатурна верзија односа између живота и смрти, у којој је одлазак на спавање попут умирања, а буђење попут рађања или поновног рођења. Овај однос, међутим, није само метафорички: у једном врло буквалном смислу, кад одете на спавање, не можете гарантовати да ћете се више икада пробудити. За обе ствари хришћанство је од посебне важности.

Размислите о овоме: хришћанство нема много смисла без Христа, а Христос нема много смисла без ускрснућа – његовог наводног устајања из гроба три дана пошто је умро на крсту за који су га закуцали римски војници. Хришћанство је, просто речено, религија

буђења. Оно представља убеђење да је смрт, упркос свој мистерији која је прекрива, дословно само сан; и да ћете се после, ако добро одиграте своје потезе, поново пробудити у рају. Оно што је познато под узвишеним именом „ускрснуће” јесте обично чудо, трансцендентно али и тривијално, благословено али банално, како је то бриљантно приказао на довитљиво наивној слици истог назива британски уметник из средине двадесетог века Стенли Спенсер. Слика приказује сељане једног села у Енглеској како устају из својих гробова у спаваћницама и пижамама, протежу се и зевају, просто као да су се пробудили у кревету. Слика ради исто што и хришћанство: третира смрт као безопасни интермецо, који није ништа страшнији од одласка на починак. Уколико сте се помолили, можете се радовати буђењу у рају.

Али, наравно, ако у хришћанству и постоји овај нагласак на поновном буђењу, његова дужност делом јесте да надјача алтернативу, наиме то да се кад одете у кревет више нећете пробудити. Према овом другом погледу на ствари, пре него да смрт наликује сну из кога ћете се пробудити, сан прети да прерасте у смрт из које се више никад нећете пробудити. Занимљиво је што један од Шекспирових сонета спомиње сан као „другу природу смрти”, јер се на први поглед чини да Шекспир упоређује сан са смрћу на један прилично конвенционалан метафорички начин; али кад боље погледамо, он каже не само да је сан *налик* смрти већ и да је „друга природа” смрти, то јест он је клон смрти, или у најбољем случају мрачни изасланик према коме би вам било боље да се односите покорно и са страхом. Он преузима хришћанску идеју да су смрт и сан једнаки и уперује је против хришћанства. Одлазак на починак је ризичан, да се наслутити из његовог сонета, јер пре него да се пробудите у вечном животу, можда

се никада више нећете пробудити – у другој половини деведесетих година шеснаестог века, када је Шекспир писао, просечан животни век трајао је око тридесет година, а стопа смртности деце била је упечатљиво виша него данас.

Није ни чудо онда што када се пробудите, чак и у двадесет првом веку, и исклизнете из загрљаја овог тајновитог странца званог сан, можда ипак осетите, пригушено тим магичним изненађењем, зрнце олакшања, па чак и захвалности. Ако хришћанство и има неке користи од страха укљученог у то, постоји још један разлог што хришћанство – па и ислам, кад смо већ код тога – тако комотно полаже право на територију буђења. Иако је утврђено телесним ритмовима, буђење је у психолошком смислу изложено на милост и немилост нечему или некоме другом. Чињеница да смо спавали и да смо били несвесни значи да буђење повлачи за собом узнемирујући осећај да смо ван сопствене контроле – пре можемо рећи да нам се оно догађа него да га ми узрокујемо – тако да је лако тај тренутак спасавања, који представља повратак у свесно стање, приписати божанској интервенцији, као да нас је анђео уграбио и вратио из подземља.

Наравно, конотације „подземља” више су паганске него религијске, али религија није била несклона томе да се окористи моћи паганског ритуала да узбурка осећања, иако се званично трудила да се дистанцира. Напокон, ако се надате да ћете лансирати нову религију, желећете да искористите што је више могуће расположивог репертоара симбола – и да онда тврдите како је то све ваше. Било како било, још од најранијих почетака хришћанство је гајило окултну црту која је повезана са ускрснућем Христа и с буђењем земље у пролеће. Знамо, на пример, да је Ускрс асимиловао постојећи

„пагански” фестивал који је славио продужавање дана „ритуалом пролећа” или „песмом земље”. Није реч толико о томе да је религија наставила тамо где је магија стала, преобраћајући мрачни континент сујеверја светлом истинске вере – тако обично гласи та прича – већ је посреди то да је религија укључила у себе магију, асимилвала је или унела у себе, црпећи приличну снагу из њене елементарне усредсређености на поновно буђење. Све то, наравно, чини једну опојну мешавину – свет се буди уз јечање, лед пуца, гомољике се мешкоље, а читав тај космички ритам обухваћен је призором свештеника који посвећују повратак светлости света – па ипак, на наш скроман начин, из кревета, ми такође свакодневно понављамо ово натприродно кретање природне године просто будећи се.

Асоцијације постају само богатије и снажније када схватите да се сама идеја истине – камен темељац филозофије, а и религије, да не говоримо о праву – такође у великој мери ослања на значење буђења. И не морате бити филозоф да бисте то увидели, зато што постоје знаке у свакодневним изразима као што су „освестити се”, „отвориле су ми се очи”, па чак и „тргни се и суочи с реалношћу”, који указују на њену зависност. Ако овакви изрази наговештавају да буђење и истина деле кревет, треба се само вратити у античку Грчку за потврду. Тамо ћете открити да је реч за истину „aletheia”, из које је у енглеском изведена реч која означава „летаргију”. Али обратите пажњу на то да је грчка реч „a-letheia”, а не „letheia”, то јест истина је супротна летаргији. А шта је то што је супротно од летаргије ако не буђење? Истина лежи у будности и збацивању покривача. У извесном смислу, ви сте највернији себи кад се пробудите – тешко је пробудити се неаутентично.

Међутим, лако је промашити поенту. Није само реч

о томе да се морате пробудити ако желите да видите или чујете истину, колико год то било важно, већ и о томе да сама истина није ништа друго до буђење. Како то функционише? Обратићемо се трећем филозофу, Г. В. Ф. Хегелу, да то мало расветли.

Хегел, немачки филозоф из раног деветнаестог века, који је писао мало после Канта, такође је био заинтересован за Христово чудесно буђење након смрти, и то не само зато што је оно демонстрирало оно што је Хегел назвао „апсолутна истина”. Према причи, Христос је прошао кроз три фазе: прво је био жив, онда је умро и коначно – ако верујете у ту причу – родио се поново. А да се није родио поново – да се није поново пробудио после смрти – не би био Христос већ шарлатан, не би био истински месија већ лажни. Исус је постао Христос тек у том трећем кораку, када се истина о њему открила, потврдила и употпунила. Штавише, он је могао да постане то што јесте *само* у том трећем кораку – одузмите тај трећи корак, или било који од претходна два, и он као Христос више нема смисла. Дакле, та структура из три дела је суштинска за откривање истине о њему.

Колико год да је изузетан, у овом погледу Христос је обичан пример за то како истина увек мора да се повинује овом закону о три корака, у коме је трећи корак буђење, врхунац у коме се остварује истина. Заправо, све што је од неке важности код Хегела функционише у тројкама – механизам који је он звао „дијалектика” – где је истина нека врста космичког будилника који освешћује свет након периода активности који је пратио одмор. Сам ток историје следио је тај образац, према Хегелу, како се постепено одвијао. Прво је ишла фаза античке Грчке, у којој су текли мед и млеко, а чак је садржала и заматак истине, али је остала исувише идеалистичка и неутемељена. Грци су мислили да су

будни, али нису били. Онда је уследила фаза класичног Рима, која је била тако реалистична и одрасла, али управо зато умртвљујућа – имресивно важна, то јесте, али ужасно сувопарна и правничка, као да је поново успављивала претераним наређивањем. На крају долази немачка фаза, фаза којој је и сам Хегел тек требало да буде сведок, која је обећавала да ће спојити најбоље од грчког и римског, али да ће их превазићи, крајњи израз историје или ренесанса, прави поновни почетак смисла света. Историја је према Хегелу требало да се пробуди и обистини у Немачкој деветнаестог века.

Мало касније, у истом том веку, Хегелова теорија инспирираће читаву нову школу мишљења која је обухватала важне мислиоце попут Јакоба Буркхарта, Едуарда Винкелмана и Карла Маркса, али за модерно ухо, наравно, Хегелова тврдња звучи превише неубедљиво и самовеличајуће. Да ли ико озбиљно верује, у нашем релативистичком свету, да још има икаквих апсолутних истина које треба да се пробуде? Осим религиозних и политичких фундаменталиста, скоро сигурно нико не верује – али било би далеко лакше ругати се Хегеловој интерпретацији историје да није, као основна прича о аријевској судбини, терала воду на нацистички млин; певање химне *Суфрашњица припада мени*, представљено тако застрашујућом сликом у филму Боба Фоса из 1972, *Кабаре*, начин је на који је најављена ренесанса или поновно буђење судбине која је подлачки успавана. Чак и у далеко мање злослутном смислу, идеја да је истина нешто што је чамило и што треба да се пробуди, извуче из кревета на светлост дана, садржи инстинктивну привлачност. Помислите само, на пример, на политички гест који воле конзервативци свих боја у свим земљама, који подразумева оживљавање истине која је била успавана, па био то позив на „повратак корени-

ма” или молба за повратак „суштинским вредностима”. Тај гест је у суштини хегеловски или дијалектички, јер претпоставља да је истина некада постојала, а да је онда заташкана или успавана (обично од „опозиције”), и сада је наша дужност да је вратимо у живот или поново пробудимо. Истина је истинитија, или моћнија, ако је *ионово* пробуђена.

Ми сада живимо двеста година после Хегела и било да смо се пробудили и угледали истину или се и даље ваљамо у нашем „догматичком сну” (како је то Кант једном рекао), од нас се тражи да будемо будни на један очигледнији начин, начин који је далеко и од филозофије и од религије. Јер, иако бисте можда оценили општи ниво свести у свету као жалосно низак, имали бисте муке да порекнете да наша култура јесте култура будности. Више него вероватно ћете се сложити да ми који живимо у капиталистичким друштвима, у градовима који никада не спавају, насељавамо нон-стоп зону, двадесет и четири часа седам дана у недељи, даноноћног надзирања и константног бдења. Реално говорећи, све је теже пронаћи прекидач за гашење, било да он припада нашем телу било нашем мобилном. То значи да је буђење, у смислу да подразумева да смо допустили себи да заспимо и одвојимо поглед од екрана, постало мање део природног поретка ствари, а више носталгични луксуз. Да ли смо ступили у еру у којој је највише чему се можемо надати не да се ваљано наспавамо већ да останемо у приправности?

Ако одговор гласи да, за то су скоро сигурно крива два испреплетана императива – богови близанци, заправо, у које је практично постало јеретички сумњати. То су економски развој и технолошки изум: увек виши бруто домаћи производ и унапређивање система до бесконачности. Заједно су наметнули глобалну

произвођачку несаницу у којој, у тренутку кад Јапан заспи, Америка се буди и жури да седне за компјутер. Никаква пауза у производњи не сме се толерисати, јер се свет преобразио у фабрику чији је циљ производња, начин рада ефикасност, а „буђење” је, ако сутерише да сте спавали, за млакоње.

Оно што покреће ове богове близанце, у стварању ове економске будности, није само новац већ и морал. Упркос свом пороку који гаји у облику претеране потрошње, такво механичко и новчано лудило сведочи о вечној врлини вредног рада. Не заборавите да бити будан и радан сада, а вероватно и заувек, има већу вредност него спавати и бити лењ. Ми проживљавамо логику онога што је Макс Вебер назвао протестантска етика рада, која чини много добра, али доноси непредвиђене последице и која представља етику која, у основи, зависи од устајања и бацања на посао. Чим се пробудите, увучени сте у њу.

Али, наравно, између устајања и бацања на посао стоји важан корак.

значи да између две странке влада активна заинтересованост и када се дуг намири, та заинтересованост мора да ослаби – намиривање дуга значи решити се потребе за односом, баш као када платите нешто у радњи, слободни сте да одете и више се не вратите (могли бисте тврдити да сви односи зависе од тога да сте наизменично у плусу или у минусу – да дугујете пријатељу услугу или да вам дугују, на пример). У том смислу, боље је да уопште не покушавате да вратите родитељима шта им дугујете; то скоро да би било порицање или изопачење генерацијског карактера те везе. Тачно је да су вам подарили живот и отхранили вас, али најбољи вид захвалности није отплата него – прихватање. А у случају да и ви пођете тим стопама и направите сопствену децу, свакако ћете се одужити родитељима тако што ћете се бринути за њихове унуче и трудити се да живот опстане. Дакле, пустите родитеље да узму рачун; и ви ћете исто то учинити за своју децу када дође време.

7. ЗАБУШАВАЊЕ

Џон Стјуарт Мил био је чувен по свом необичном васпитању. Као дете револуције чији се дух проносио Европом деветнаестог века, у којој је одрастао, од најмлађих дана код куће су га подучавали Хорацију и форсирани да чита Хомера. Са седам година знао је Херодота напамет. Да ли је сва та дисциплина у раној младости касније од њега створила таквог поборника слободе? Да ли га је све то затварање с класицима натерало да крене у потрагу за модерним вредностима? Ко зна. Које год да му је порекло, дело *О слободи*, због којег је Мил највише величан, свим силама настоји да промовише слободу појединца: лична слобода је оно због чега вреди живети и друштво би требало да одступи и допусти јој да дише.

Када би забушавање имало свеца заштитника, онда би због ове његове похвале еманципацији Мил с правом могао да буде канонизован. Како би изгледао на икони? Очигледно, нимало налик иконама конвенционалних мученика, потпуно крутих од преданости, већ некако, све у свему, нехајније и моћније. Могао би чак да буде представљен одсуством, карикатуром напуштеног радног стола, можда, док се врата још њишу да би приказала како је радосно одскакутао у брда која

се назире у позадини; и – као варијација на лукавство којег се досетио Џорџ Констанца у *Сајнфелду*, који непрекидно данима оставља своја кола на компанијном паркиралишту, али се искрада раније да би ухватио воз – на наслону столице окачен је сако, да би преварио његове колеге и навео их да помисле да се није на тако бесраман начин искрао на то поподне.

Али зашто уопште да оставимо сако? Не значи ли то што морате да се претварате да сте и даље на послу да се јарам саме супротности добијања моћи – пада у ропство – још налази око вашег врата? Зар не сугерише да је можда ваша слобода нижег реда? Ако сте толико слободни колико тврдите, требало би само да устанете и изађете напоље; а ако вас било ко заустави, могли бисте да им објасните племенитост свог поступка, да не би био погрешно схваћен као подлост. Јер све док не наносите некоме зло, искрадање да мало купујете, ударите коју лоптицу на терену за голф или скицирате роман, није срамота. Напротив, због тога што сте се усудили да живите по поукама које је освештала таква величина као што је Џ. С. Мил, можете чак и да очекујете похвалу. Пустите друге, ако баш морају, нек називају то забушавањем; за вас је то мање стапање са сенком, а више урањање у хладни поток самоопредељења.

„Све док никоме не наносите зло”: дакле, постоји нешто што квари доживљај. Само напред, будите слободни и пронађите себе, али немојте никог да узнемирите притом – ето такав је „принцип ненаношења зла”, који је Мил прикачио да представља уже које причвршћује иначе неспутан балон на врели ваздух викторијанске слободе. Велика експедиција коју представља индивидуална слобода никада не може у потпуности да се ослободи из сидришта, никад да стварно узлети и изведе лупинг солипсизма и уживања у самом себи, јер

се други морају узети у обзир, што убија забаву. То би могло да звучи као некаква морална порука, талог викторијанског лицемерја који Мил није успео да раствори, али реч је о нечему још основнијем, јер лична слобода заправо не функционише без своје сестринске идеје о штети. Зашто? Ако је слобода одсуство стега и само је ви поседујете, онда сви остали морају да вам се склоне с пута, да уклоне ограничења из ваше средине и ослободе вам простор да се разбашкарите у својој судбини; слобода за вас значи покорност за *hoi poloi* и ствара аутократију, у којој слобода једнога зависи од ропства свих. Дакле, принцип ненаношења штете функционише као прекид у колу, механизам који претвара слободу појединца у слободу појединаца – не ропство, већ слобода за све. Ако постоји нека порука, она гласи да можете да се клизате по клизалишту до миле воље – само немојте никога да оборите.

Ипак, за онога који забушава то звучи као добра погодба: ако никоме активно не наносите штету у канцеларији, можете да забушавате мирне савести... Или можда не можете? Уколико не планирате да вратите приход који ћете и даље зарађивати кад одлепрате на маникир или да радите још једну смену да то надокнадите, да не ситничаримо превише, ви кршите свој уговор о запослењу, што се своди на наношење штете вашем послодавцу. Чак и ако нема много посла и нико не мора да вас покрива, кршите обећање које је озакоњено уговором, тако да ће, на овај или онај начин, финансијски или симболичан, штета бити учињена. Можда није баш незаконито – више је незнатно угађање себи или тек ситан грех – али упркос томе забушавање се супротставља принципу који је Милу био светиња: у његовом систему штета може бити последица немара колико и неког чина.

Одједном слобода делује прилично захтевно. Оно што је, посматрано кроз визуру личне слободе, изгледало у први мах као пространи пашњаци самоизражавања сада се смањило на ограђено двориште иза куће, док принцип наношења штете прети на капији попут мрзовољног полицајца да заузда ваш ентузијазам. Забушавање почиње мање да личи на забаву а више на примену етике. Уосталом, једном кад кренете да доносите законе против нежељених последица ваших поступака, где је томе крај? Док је извесне случајеве индиректне штете, попут пасивног пушења, лако признати, друге је теже уочити. Тешко је ових дана, на пример, купити нове ципеле а да не осетите грижу савести због јефтине радне снаге уложене у њих, али колика је тачно наша одговорност? Да ли стварно сваки корак који предузмете у сопствену корист има подједнако, само супротно дејство на неког другог? Ако то јесте тако, овај несносан принцип наношења штете је довољан да вам, док планирате да одмагните на то поподне, убије вољу.

Да се не бисте обесхрабрили, ипак, на располагању су вам бар два начина да слободи попустите стезник који Мил описује. Као одговор на питање које се тиче наношења штете вашем послодавцу, на пример, могли бисте да одбрусите да забушавање представља облик правде, поновно успостављање равнотеже између гусне количине хране којом се тове буцовани и мрвица које вам бацају с њиховог добро опскрбљеног стола. То што сте плаћени да одскитате усред дана на сладолед, романтични састанак или матине у позоришту, кад се све узме у обзир, јесте фер.

Суптилнији одговор гласи да трампа између слободе једног човека и штете по другог и није нека трампа. Није непобитно да скуп појединачних слобода мора износити сто процената доступне слободе, јер можда

у јединствености, и стога неупоредивости тих слобода лежи њихова индивидуалност. Другим речима, да би била истински слободна и истински индивидуална, свака ће слобода бити бескрајна, поштеђена такмичења са осталима за простор у шатору среће. Слобода није *сйвар*, предмет који заузима простор, тако да поимање слободе као било чега другог што није неопипљиво и субјективно резултира грешком; и зато што је субјективна, сфера слободе није тржиште већ ум, унутрашњи свет који би могао да буде хиљаду пута плоднији од било којег на спорној земљиној кори. Због тога што слобода једнога човека не представља слободу за неког другог човека, штета не би требало да буде никакав фактор; а тамо где се сукобљавају две слободе, и тиме ставља у покрет могућност да дође до штете, значи да, пре свега, ниједна од њих није била јединствена, нити довољно оригинална да би се рачунала као права слобода.

Осим тога, постоји узвишенија награда. Иако је брак између слободе и индивидуалности конзумиран, ту није крај приче: њихова заједница мора да служи идеалу среће. Напокон, кад би лична слобода водила јаду, која би била сврха тога? Ако се због забушавања осећате лоше, зашто се трудити? Толико новотарско у толико много погледа, Милово размишљање на ту тему удобно се сместило у оквиру традиције коју су засновали пре добра два миленијума Аристотел и други посвећени дефинисању тога шта би била срећа – или онога што би Аристотел радије назвао добар живот. Не умањује то Милов реноме и премда се приближавају у томе да "добар живот" јесте циљ, Мил и Аристотел драстично се разилазе око питања средства. Будући да морално препуштање слободном развоју које Мил заговара укључује, скупа са слободом да се трага за срећом, и

право да се процени да ли сте је нашли, просто речено, само ви можете рећи да ли сте срећни. То можда не звучи толико проблематично – ако ништа друго, барем звучи прилично одрасло – али из тога следи да је срећа нешто у шта можете себе да убедите. Пошто само ви можете да просуђујете о себи, можете поставити критеријуме како год хоћете; и без објективне дефиниције среће која би вас зауздала, било која глупост би могла да има прођу. Други би вас могли сажаљевати што морате да забушавате уместо да уживате у свом послу, али шта има везе – пронашли сте некакву тренутну срећу која вама има смисла. А то, могло би се рећи, није ништа лоше. Ако је срећа крајња граница испуњења, зашто је не узети оданде одакле можете да је добијете?

Али Аристотел би био згрожен. На страну чињеница да постоји очигледан ризик од самообмањивања – само зато што мислите да сте срећни, не значи да то и јесте. Заборавите и на то да постоји ризик од праве обмане, када бисте завршили попут лика кога игра Џим Кери у *Трумановом шоуу*, а који је, док њиме с даљине управљају телевизијски извршни директори, који емитују његов живот да се други забављају, веровао да његов живот представља најбогатији израз доброг живота. Оно што стварно није на свом месту јесте Милово поверење у појединца да донесе суд о сопственој срећи у току живота, јер је Аристотел инсистирао на томе да се квалитет живота процењује само после смрти, тек кад се може читав сагледати; и ако се то ради постхумно, само други могу то да обаве. Попут статуса свеца, статус „доброг живота” било је нешто што се додељује а не преузима, и то само кад се човек осврне на оно што је било – или да наставимо с филмском метафором, добар живот напосто неће искрснути кад замрзнете слику, морате да погледате читаву ролну филма. Примените

то на забушавање – неколико сати уграбљених од радног дана, у току којих верујете да живите као цар – и увидећете да срећа коју оно доноси можда уопште не вреди много.

Нису само антички мислиоци ти који су можда били сумњичави према Миловој теорији; чак ју је и један наследник, као што је Емил Диркем, обасјао светлом имплицитне сумње. За Диркема лична слобода је била управо оно што би могло да минира срећу, па чак и разум. Не само зато што може водити претераној интроспекцији, индивидуализам је подмукао, тако да забушавање може значити да доводите у опасност своју добробит. Да сте се око тога договорили са својим шефом, то би било нешто друго, нешто одобрено, али по дефиницији се нисте договорили, тако да је забушавање потез који је нужно незваничан, чин који вас на неки скроман начин одваја од друштва. Наравно, управо та незваничност у исто време осигурава слободу забушавања и повећава узбуђење, али као и код зависности од дроге, први опијајући налет слободе уступа место зависности и забушавање може брзо да се погорша и претвори у лутање улицама у потрази за висинама које је све теже досегнути. Тај бескрај који слобода призива, некад тако усхићујући, може да исплива у виду најсамотијег пејзажа, јер на приватно путовање на дно ума не водимо са собом сапутнике. „Слобода” обележава не само врхунац индивидуализма већ и почетак лудила и Диркем није оклевао да уочи менталне нуспојаве предугог борављења у самоћи, идући толико далеко да наговести како оно стоји у основи жалосних појава као што је самоубиство, које је и пречесто представљало вишак личне слободе на уштрб друштвених норми – при чему тенденције ка томе да чинимо зло самима себи јесу симптом отуђења. Јер слобода појединца збиља

повлачи за собом одвајање од других које је, иако је за Мила значило извор креативности, за неке од његових модернистичких наследника било извор усамљености.

Дакле, у чему је разлика између слободе и отуђености, забушавања и повлачења из игре? За Диркема разлика је врло мала. Кад се радило о отуђењу или о „apomie”, што је назив који је више волео да користи, Диркем је био убеђен да је таква инертност – у ствари, морална изолација – проузрокована недостатком конвенција и одбацивањем друштва које их је установило. За борбу против овог опасног стања његов се лек уклапао у читаву школу мишљења која се бави, ето, школом. Кад читате Диркема, то вам је као да читате директора школе, здравог типа човека посвећеног искорењивању забушавања и преданог пописивању сваког престапа – не из фанатичног поштовања дисциплине, већ да би боље разумео како да залутале овце врати у стадо. Не изненађује што је одговор била сама школа или њени еквиваленти – мало зближавања с вршњацима да би се постепено осећање узајамне припадности и јасан скуп правила да нас одели од двосмислености и страхова које доноси слобода. То увршћује Диркема у друштво социјалних реформатора толико различитог кова као што су Вил Кит Келог, човек који је смислио корнфлекс, и Мис ван дер Роје, оснивач баухауса, а обојица су основали институције с циљем да интегришу појединца у колективни план, у оквиру којег би његове снаге могле бити рационално расподељене и како би избегли друштвену дезинтеграцију. Забушавање на послу, као и бежање из школе, може да се сјаји попут примамљивог путовања вашом лично слободом, али није добро за ваше здравље и боље би вам било да се препустите у руке добро организованих друштвених институција, као што су школе, бирократије, па чак и затвори, који

су осмишљени да одагнају ноћну мору самоће, аномије и препуштености случају. Лишавајући вас ваше приватности, истресајући ваше скривене мисли у простор јавности, чувају вас од тога да доживите унутрашњи колапс; укидајући препреку између вас и друштва, асимилујући вас тиме у већу целину, уклањају прилику, а с њом и жељу за забушавањем.

Узоран колико и туробан, Диркемов модел би због тог разлога гајио нарочиту нетолеранцију према кључном делу забушавања – према његовој предивној бесциљности. Чак и Милов хвалоспев слободи појединца, наизглед тако ослобађајућ, поприма облик племенитог стремљења ка неком циљу, које прети да трагање за слободом претвори у неку врсту посла, баш као што „потрага” за срећом може да наговести задатак који је лако осујетити и који према томе није тако радостан. Попут других задовољстава слобода може да постане рад. Ипак, оно што је тако моћно и толико потенцијално субверзивно у забушавању јесте чињеница да бисмо то могли радити без икаквог циља или сврхе на видику. Уосталом, ако забушавате на *йослу*, бежите од једног скупа циљева које се од вас тражи да испуните, последња ствар коју желите јесте да их замените неким новим скупом. Рецимо да шмугнете да купите нове фармерке: нисте себи поставили циљ колико сте исконструисали фантазију; али ако три сата касније излазите из још једне радње уморни и празних руку само да бисте, губећи наду, ушли у суседну радњу, та фантазија ће се распршити попут пустих сањарија и трансформисати у конкретан задатак, напоран посао који тешко да је мање исцрпљујућ од архивирања докумената, због којег сте, у жељи да га избегнете, узели слободно поподне. Другим речима, постоји умеће забушавања, које лежи у одржавању тог духа који вас је испрва и изазвао да

се искрадете, а то значи да поново створите услове за дечју игру.

Лакше рећи него учинити, наравно: изјава да постоји умеће забушавања је од помоћи отприлике исто као када бисте рекли да морате да порадите на игрању – или како је Џон Стјуарт Мил лично рекао: „Срећни су само они чији је ум усредсређен на неки предмет који није њихова срећа”... Што је свесније себе, играње постаје мање налик игри, јер игра није ништа друго до привремени престанак самосвести, ослобађање од одговорности према свету. Оно што је интересно јесте да се ово стање привременог прекида, у игри, стапа са својом супротношћу – потпуном унесеношћу. Ово прво је чак услов за ово друго. Ослобађајући вас од света, игра омогућава да се дубље унесете, за шта би аналогија могла да буде гледање кроз микроскоп: кад затворите једно око и искључите периферне догађаје, склизнете у сићушни али увећан микро-мега универзум, где све има смисла према сопственим условима, чак и ако ти услови једва да имају неке везе са спољашњим светом; ваша концентрација је јака, али не и напрегнута; и разлика између вас и онога што посматрате почиње да нестаје. Забушавање би требало да тежи истом том квалитету опчињености, а када то постигне, оно постаје један од неколицине облика игре код одраслих.

У том смислу забушавање, упркос ономе шта Диркем можда наговештава, може да буде добро за вас – дарује вас чаробним тренутком, песмом сред прозе вашег радног дана. А за Доналда Виникота, енглеског психоаналитичара, таква искуства су фундаментална за ваш развој као особе. Игра је за Виникота била озбиљна ствар, начин да се утврди простор између вас и света и он је проучавао безброј деце док се играју играчкама, које представљају како њихове скривене фан-

тазије тако и спољашњу стварност с којом су учили да се носе. На пример, девојчица ће користити лутку да одигра своје растуће одговорности – то што мора да поједе све из тањира или да промени пелену – док у исто време води лутку на магично мистериозно путовање у минијатурним дечјим колицима, трасом која ће имати сопствену надреалну логику. Лутка постаје оно што Виникот назива „прелазни објекат”, који девојчици обезбеђује канал између фантазије и реалности. Оно што је кључно за емотивни развој јесте да се добро успостави равнотежа – да поштујете објективну реалност и њене нужности, док дозвољавате да довољно ваше сопствене субјективне креативности дође до изражаја. Забушавање успоставља ту равнотежу: зато што представља бекство од посла, исувише сте свесни правила која кршите, тако да оно функционише, чак и кад покушавате да заборавите на њих, као подсетник на ваше друштвене обавезе; али због тога што је оно, такође, бекство у самога себе, представља време за истраживање, за одступање од норме и измишљање могућности на које бисте иначе, за вашим радним столом, огутлали. Чак и пуким подсећањем на овај репертоар слика у вашем уму, забушавање ослобађа то разиграно, детиње сопство које је сродније оном авантуристи који сте увек желели да постанете него запосленом који сте постали.

На делу је, такође, и суптилнија динамика. Виникота је, као и Фројда пре њега и Дериду после њега, фасцинирала једноставна игра у којој дете узима калем – нека врста котура – и котрља га напред-назад. У психоаналитичкој литератури позната је као „форт-да”, или „тамо-овамо”, термин који одсликава дететов коментар на предмет док се одмотава (форт!) и враћа (да!). Та литература тврди да калем представља дететову мајку (која у овом случају није нико други до ћерка самог Фројда,

што значи да је дете његов унук Ернст). Дечак прави представу од мајчиног одласка и повратка да би се изборио с догађајима који су, у дечјем универзуму, потенцијално катаклизмични – јер кад мама изађе, дете нема представу о томе да ће се она вратити и тако наступа најужаснији страх од одвајања. Али репродуковањем те могуће трауме, ова мини-драма коју дете режира може да је ублажи. Дакле, какве везе ова једноставно компликована игра има са забушавањем?

Дакле, кад забушавате, ви можда играте сличну игру, али уместо да размишљате о родитељу, размишљате о свом шефу – и заправо га представљате. Опонашаћете шефову сопствену слободу онако како је ви видите, његову способност да отперја на дуге ручкове некажњено, његов однос према послу који се не може угрозити, који му дозвољава да долази касно колико жели или да изостаје, јер је, како он тврди, на бескрајним састанцима. Глумећи шефа, ви се штитите од њега тако што се стављате у недодирљиву позицију, која ће неутралисати сваку трауму која вам иде у сусрет. Али у исто време, зато што се само може забушавати *на* нечему, везани сте за то од чега сте побегли: ви сте невидљивом нити повезани с послом, при чему посао – а поготову онај арогантни шеф – има сав ауторитет који поседује родитељ. Слобода забушавања је у најбољем случају привремена, а у најгорем лажна, јер пупчана врпца остаје непресечена: нисте заиста дали отказ, само сте симулирали осећање слободе, као да јесте дали отказ. Забушавање значи да се играте тога да себе шаљете негде (форт!), док остајете нераскидиво повезани (да!).

Забушавање, другим речима, почива на парадоксу по којем сте ви истовремено и родитељ и дете. Све док држите слободу у својим рукама, ви сте родитељ, одрастао човек спреман да преузме ризике, остави утисак и

стекне поштовање једног Џона Стјуарта Мила. Али због тога што је притајено и зависно, забушавање вас ставља у позицију детета коме је очајнички потребна структура коју сте накратко напустили. Тај парадокс прате емоције које осећате у датом тренутку: с једне стране, велико самопоуздање забушанта које говори да сте исувише важни за све то срање које има везе с послом; с друге стране, самокритичност која признаје да ништа неће сметати ако узмете слободно поподне, што значи да ипак нисте толико важни. Као активност, забушавање ће увек бити амбивалентно, необична мешавина слободе и зауздавања. Кад смо то рекли, рецимо и то да се на самртној постељи нећете присећати прековременог рада на новопрстиглим документима.

ставки, од њиховог отварања с хируршком хладнокрвношћу до преспајања под дејством загревања, и у том процесу артикулишете и поново дефинишете њихов узајамни однос, као да су идеје које траже да буду исказане неком тезом.

То је линија размишљања која сеже чак до раног деветнаестог века у ком је Брије-Саварен написао *Филозофа у кухињи*, у којем кување и филозофија представљају тако задовољавајућу комбинацију као брескве и павлака. Случајно, његово последње поглавље описује „Дан с калуђерима Светог Бернарда”. Али можда би требало да последњу реч у овом поглављу посветимо риби, познатој као храна која побољшава рад мозга и којој Брије-Саварен посвећује следеће „Филозофско размишљање”:

Риба, узета колективно са свим својим врстама, нуди филозофу бескрајан извор медитације и изненађења.

Различити облици ових необичних створења, чула која им недостају, ограничене моћи оних која поседују, утицај на њихове навике елемента у којем живе, дишу и крећу се, сви скупа шире опсег наших идеја и нашег разумевања бескрајних модификација које могу да потекну од материје, покрета и живота.

Што се мене тиче, на њих гледам с осећањем сродним поштовању, рођеном из убеђења да су оне препотопска створења; јер је огромна катаклизма која је потопила наше чукун-ујаке отприлике осам стотина година после стварања света, било време радости, победе и велике светковине за рибе.

15. ОДЛАЗАК НА ЖУРКУ

Нико не зна куда мој Џони оде,
Али и Џуди је отишла тад ...
Зашто је држао њу за руку
Кад је требало да буде мој сад?

То је прва строфа песме *Моја је журка (It's My Party)*, хита из 1963. који је продуцирао изванредни Квинси Џоунс. Премда је кратак и сладуњав – и самосвесно наиван, ако то није противречност већ у самом називу – садржи читаву филозофију, психологију и политику.

Јасно је да се журка није одвијала по плану. Певачица – да је назовемо Лесли, према уметници Лесли Гор, која је снимила и прва прославила ту песму – позвала је свог дечка Џонија на своју журку, само да би он испарио са Џуди, која, будући да је такође била позвана, мора да је пријатељица. Најпоганија издаја предмет је ове песме, и усамљена Лесли, коју су, да несрећа буде дупла, понизиле не једна већ две особе – штавише, двоје људи за које је могла очекивати да им може веровати. Дакле, Џуди и Џони кваре однос са Лесли, иако сада имају однос једно с другим: држећи се за руке успостављају нову везу (спајање руку, било као руковање било као преплитање прстију љубавника, представља најистрајнији симбол

поверења). Захваљујући рачуници љубави која каже да кад се три подели са два остаје један који је вишак, нови пар мора да замени стари, остављајући Лесли по страни, централног играча журке одгурнутог у страну да игра крило, као жртву романтичних амбиција двоје до тог тренутка цењених вршњака. За који тренутак ћемо испитати такво макијавелијевско понашање заједно с Макијавелијем лично и размотрити политику пријатељства како је описује Монтењ; али прво ћемо нешто рећи о Леслиној забринутости и тузи, о плакању на сопственој журки.

Ако су њене наде срушене, а њени планови за журку пошли наопако, то није у потпуности кривица себичних намера кришом оформљеног новог званичног пара. За почетак, Џонија и Џуди је, као и Џонија и Лесли пре њих, само заробила сила сједињења моћнија од оба њихова млада срца. Можда се у Леслином шоку над њиховим гнусним злочиним имплицитно садржи разумевање да плима љубави надолази брзо и хировито, да може однети људе кад јој се ћефне, јача од њихових напора да се одупру. Још је шокантније то што је сама Лесли, тиме што је уопште направила журку, повећала вероватноћу налета те плиме: журка широм отвара врата непредвидљивој струји, гости на њој су склони томе да се заплету у збрку могућности, у нове везе или необичне комбинације и примамљиве вирове који их терају да круже једни око других у друштвеном и сексуалном испитивању.

Другим речима, журка полази наопако јер бог журки – да се послужимо великом поделом коју су нам пренели стари Грци – не седи на престолу нужности већ случаја. То је један део онога што хоћу да кажем. Одлазак на журку значи да уобичајена правила привремено не важе, прекинули сте рутину и кренули у авантуру

коју вече носи, у којој неће све бити испрограмирано унапред. То не значи да журке, што се тиче протокола, немају неке своје нужне захтеве – шта обући, када доћи, шта донети, када отићи – већ да, поврх таквих непосредних правила понашања, дух журке захтева да се та правила попусте, дозвољавајући случају да с добродошлицом прекорачи праг. Опустање мора бити допуштено, растапање распореда који уоквирује дане у недељи и радне дане, у супротном журка постаје гњаважа; и када се повремено деси да услови угуше дух – забава поводом венчања на којој распоред седења кочи забаву, а млитави букетић може да поквари представу – журка се срозава у низ задатака које треба прегурати с намештеним осмехом. Мора бити да је најгужнији пример корпоративна забава, коју финансира одељење за маркетинг и која се обавља у бездушно име стварања контаката, а њен врхунац наступа, као на журки за самце, с разменом бројева чији циљ није љубав него новац.

Па чак и тамо, међу именима откуцаним на бецевима, превладава дух насумичног сусрета, здруживање људи које није могло да буде савршено сковано – тачно оно чега је једна Лесли жртва. Можете да је замислите како замишља журку у данима који су јој претходили, режирајући кретања људи на забави као да су глумци у њеној глави, плеше са Џонијем, на чему јој другарице завиде, и кобно не успева да узме у обзир то колико само дух провода по журкама с осмехом поздравља нетражени сусрет, рекомбинацију особа, Брауново кретање тела, вртложење људске радозналости, све се уротило против њених најразрађенијих планова. За сузе се говори да се убрајају у неколико биолошких функција које еволуција не објашњава – осим крокодилских суза, одглумљених да би се стекла предност, оне чине чист израз незадовољства; сузе које лије Лесли су излучеви-

не случаја, њеног слепила за његову девијантност и оне купају њене адолесцентске очи накнадном памећу која пече. Будући да је приређивање журке требало да јој пружи већу, не мању контролу над догађајима, Лесли открива да ју је срећа надмудрила, што је исход који делом покушава да надомести патосом: иако не може законом да пропише поступке ниткова Џонија и краве Џуди, чињеница да је она домаћица значи да има више права да изабере како ће реаговати него што би имао неки гост. Сузе су њен пркосан, ироничан начин да употреби ту дозволу, то преимућство домаћице: њена је журка и има да плаче ако хоће.

Њено цмиздрење би могло да се разуме (и ви бисте плакали да вам се то десило), али уплакана Лесли је, како би рекао Макијавели, срамота. То што је себи дозволила да постане жртва случаја и његове манифестације у махинацијама припадника ужег круга њених пријатеља довољно је било лоше, али то што је тако јавно поткопала сопствени статус је, као што ћемо видети, неопростиво. Могли бисте рећи да то није фер – да би, због њихове нелојалности, кривица требало да се свали на Џуди и Џонија – али по Макијавелијевом мишљењу, одговорност мора пасти на Лесли. Једина ствар коју је учинила исправно је, у ствари, то што је журку видела као прилику да покаже свој симболички капитал отелотворен у њеној вези са Џонијем. То јесте било хвале вредно, јер да је била у стању да то спроведе до краја, Леслина позиција била би обезбеђена, савез са Џонијем проширио би њен друштвени круг и утицај и тиме смањило рањивост природну за ову младу девојку. Сем тог блеска стратешког увида, Лесли је оманула. Немојте се варати да журка икада може да буде простодушна забава, могао би рећи Макијавели, јер баш као што не постоји тако нешто као бесплатан ручак, нема

ни журке без политике, нема начина на који можете да спојите људе чији се интереси преклапају а да у некој мери тензија не затрепери у просторији.

Иако је сам искусни дипломата и стога више него *au fait* с финесама друштвених догађаја, Макијавели никада није писао о журкама *per se*, али његов чувени трактат *Владар* нуди водич за одржавање властите позиције у друштвено-политичкој околини, чији је савршени микрокосмос журка. Чак бисте могли рећи да, ако је подручје Макијавелијевог занимања владарев двор, журка представља дворски плес, с Лесли као принцезом у овом случају, краљицом журке која је изгубила титулу краљевског височанства и запала у тако људске дубине потиштености. Да је читала Макијавелија, знала би да је први и основни задатак сваке принцезе оно што он назива *mantenere lo stato*, тј. бранити свој статус и одржавати сопствену позицију нетакнутом, јер када сте, попут владара, на врху, једини пут је надоле. Када правите журку, то је циљ који би вас Макијавели саветовао да ставите на прво место и захтева да се оканете неког тамо детињастог уверења да су журке зезање, нешто више од бесмисленог хедонизма који се одвија ван времена одређеног за бављење политиком или се налазе у ниши одвојеној од свакодневног живота да бисте лењо могли да се осврнете на њега. Јер пре него да су периферне у односу на посао који се обавља у току недеље, оне представљају њено упориште.

Сетите се, на пример, уводних сцена оног филма који се практично изјашњава као директни наследник Макијавелија, *Кума*: док се вриска и цика журке одвија изван унутрашњости куће са спуштеним ролетнама, Дон Корлеоне и *consigliere* обављају своје мутне послове и нема сумње где се налази истински центар журке. Играње и певање служе углавном да одврате пажњу с

главног догађаја који се одвија у овом унутрашњем светишту – само смо ми, гледаоци, уведени унутра да бисмо били сведоци подземља, да на тренутак угледамо политику која се одиграва у тами, која својим потписом потврђује фриволности на блештавом сунцу напољу. Журка, далеко од тога да намеће лагани предах између тешких ствари које се тичу посла, дозвољава куму да, попут диктатора на војној паради, покаже своје друштвено и политичко оружје. Леслина трагедија је што је она такође покушала да хвали своју робу, али уместо да буде присутна у стражњој соби да интервенише кад су се Џуди и Џони прихватили сопственог посла, нашла се заробљена на плесном подијуму.

Ствар с овим закулисним преговарањем на журки није толико у томе да је средишње оно што се одвија на маргинама, да разговори са стране – у кухињи, поред леје с цвећем, на балкону – чине центар радње, већ да оваквим конфронтацијама с људима – разговарањем с њима одвојено од осталих – можете да ставите срећни случај под своју команду или барем смањите вероватноћу да његове стохастичке последице осујете ваше амбиције. Споразум између журке и случаја значи да ћете само у извесној мери успети да га припитомите, али барем, као макијавелијевски дипломата, можете рећи, да бисте осигурали свој истакнут положај, да сте стварно обишли све групе у просторији као и оне које су одлазиле из ње. Више узнемирује то што, у политици журке, само пријатељство није ништа мање подложно истом том распаду. То је назор који је повезан с мафијом колико и Макијавели, наравно да треба да будете блиски с пријатељима, али још блискији с непријатељима, и који наговештава да уопште не постоји тако нешто као право пријатељство – нико ко не може постати користан за вашу политику. Међутим, суштина

пријатељства требало би да буде одбијање да се бавите политиком, одупирање хиру – то је разлог због којег Лесли никада више не би могла да буде пријатељ са Џуди и Џонијем, који су дозволили да им хир буде звезда водиља – и остати лојалан. Као заједништво пријатеља, журка, према томе, мора, упркос Макијавелију, бити слављење верности међу једнакима, везе правог пријатељства које не дозвољава да буде прекинуто због боље понуде. Зато што обуставља хијерархије које важе током посла, журка постаје, попут пријатељства, велики изједначитељ: када би пријатељство смело да има само једну дефиницију, била би то она на коју се позива Аристотел, да у пријатељству ниједан од пријатеља не сме да буде бољи од другог – што је разлог због којег однос између пријатеља тако често позајмљује као свој модел однос између браће или сестара, који знају превише једни о другима да би се предуго понашали супериорно.

Одлазак на журку, онда, значи да пристајете да будете прихваћени на основу ваших личних вредности, да се нећете ослањати ни на позивање на свој положај ни на понизност – да долазите с пријатељским намерама и да ћете *учествовати*, при чему је смисао речи „журка”²³ управо то – постајати учесник у нечему, придруживање на тај начин да на вратима остављате било какве претензије или бриге о статусу. Представљено на графички то би изгледало као да је линија која представља журку хоризонтална пре него вертикална: Леслина журка нагло опада у тренутку кад прелази из претходног у оно потоње стање; када је све било у равнотежи, она изненада открива да је линија која представља Џонију и Џуди у успону, а да је она сама оборена надоле. Јер чим неког надјача неко други, и журка и пријатељство

²³ Енгл.: take part учествовати, и party. журка. (Прим. прев.)

трпе штету и лествица друштвених разлика симболично се подиже. Можете то да откријете чак и у чувеном Макијавелијевом признању да је „боље да вас се плаше него да вас воле”: као и увек, Макијавели се брине за то да владар одржи свој *stato* и док љубав подразумева узајамни поглед између једнаких, страх ће вас подићи на виши ешалон, при чему ваши такозвани пријатељи остају у нижим редовима, подупирући вас.

У овоме се можда садржи нека филозофија пријатељства, али тешко да је то пријатељска филозофија, и као да је то радио да би оповргао овај макијавелијевски поглед на свет, Монтењ, такође дворанин, век касније написао је:

У оквиру дружења врхунац савршенства састоји се у пријатељству, јер сви његови облици које је успоставило или подстакло задовољство или корист, или јавна или приватна потреба, утолико су мање лепи и племенити – и стога утолико мање „пријатељство” – због тога што уводе неку сврху, циљ или нешто што треба да уроди плодом који није само пријатељство.

Управо зато што не трага за сврхом пријатељство постаје оплемењено и за Монтења оно има потенцијал да постане једно од најузвишенијих искустава која постоје. Кад год регрутујете пријатеље за неку „сврху, циљ или нешто што треба да уроди плодом који није само пријатељство”, ви се не спријатељујете већ унајмљујете саучеснике – и опет је то разлог што се пријатељи и журке слажу као сир и вино. Одлазак на журку треба да буде сам по себи циљ, не средство за лично напредовање, па тако иако грлећи једно друго, прихватају журкин дух случаја, Џуди и Џони изневеравају њен други критеријум – да не користите тај догађај да бисте стекли предност над осталима (поготову не над својим домаћином; у најмању руку, требало је да

сачекају док се не заврши журка). То што је Лесли тако грубо одгурнута у страну значи да су њена супарница и њен љубавник, у тајном дослуху, злоупотребили њену журку као средство да њихов план „уроди плодом”.

Какве одличне речи да се опише журка. Не би требало да користите журке за спровођење сопствених планова – да се улизујете овом филмском режисеру за улогу, оном уреднику часописа за посао – али журке поседују сопствену заводљиву или еротску амбицију која једино може да „урађање плодом”, које ћемо редефинисати као, рецимо, ступање у полусензуални контакт с телима у близини, учини вероватним. Можда нећете кренути на журку унапред са еросом на уму, али кад вас уведу у просторију осветљену блиставом светлошћу, кад зачујете музику која подилази вашим чулима, окусите мезе и сркнете пиће по избору, ваша одбрана ће смекшати. Осећање не мора бити сексуално, више некакво пристајање на ласкаву друштвену пенетрацију једног по једног госта, на љубопитљиво истраживање обриса сваког карактера. Заправо, било шта што је експлицитно сексуално на журки би од ње направило нешто друго – позорницу задовољавања пре него жеље, „урођавање плодом” нечега што више у себи нема плода – док оно привлачно растегљиво својство добре журке делом потиче од ненарушене атмосфере сексуалне буре. Чак и кад журка ескалира у сатурналије неких других задовољстава – опијања, играња и дроге – секс би требало да остане приватна забава, с обзиром да се супротставља сили журкиног обухватајућег, егалитаристичког, демократског привлачења ка средишту. Журка може бити предворје, али никада спаваћа соба, додиривање, али не и прекорачивање прага – чак и шугави Џуди и Џони, радије него да их ухвате на делу, имају довољно пристojности да се искраду.

И премда постоје многе друге врсте – од децје забаве до опроштајне забаве пред одлазак у пензију – чини се да је она врста, као Леслина, која сазива људе у врт пријатељства, притом пронуштајући само трачак ероса да замирише у ваздуху, та која је суштина журке. Чак и окупљања на која долазе парови који су у дугим везама и који су сви пријатељи, као у филму Вудија Алена, имају способност да поново начну оно распитивање које их је у почетку и навело да формирају парове, да поново покрену иначе притајено питање о њиховим појединим атрибутима као супружника, али не и тежњу да се нешто уради у вези с тим. То је оно што га и чини журком, пре него састанком, окупљањем које је зажмурило на једно око на ово незнатно колање сексуалног ризика, чак и ако се прећутно подразумева да нико неће учествовати. Јер нема сумње да ће у прерачунавању љубавне вредности пријатеља које дуго познајете, сваког понаособ, резултат обично испасти исти, па ипак суштина журке јесте да поново покажете шта имате, *као да* поново тражите љубав, као неки еротски гест за који се подразумева да неће бити даље истраживан. Зашто бисте се иначе пред старим ортацима и даље осећали обавезни да се напирлитате? Дуго пошто сте пронашли свог пара журка наставља да буде ритуал спаривања, што наговештава да њен прави циљ није брачни, али није баш ни порицање њега; сви сте пристали да будете пријатељи, мада признајете да су се од људи у просторији могли формирати други парови и постати љубавници.

Дакле, савремени Макијавелијев водич за одлазак на журку могао би да садржи следеће савете. Прво правило је да нема правила: журка не може да успе ако не прихватите неки степен неизвесности, уколико не стигнете вољни да вас тамо-вамо бацају струје које ће вас

убацити у насумичне разговоре. У супротном, то није журка него задатак. Међутим, не желите да вас залуди срећан случај и да завршите као Лесли, да вас изненаде савези направљени иза ваших леђа. Оскар Вајлд изјавио је да „вам прави пријатељ забија нож у груди“, и у најмању руку требало би да будете свесни тога шта се догађа – ако вам се спрема нека неприлика, покушајте да је предвидите. А уколико то звучи исувише цинично, можете уместо тога да послушате Монтењев савет. Радије него да успоставља лествицу страха у односу на коју људи могу да пронађу своје место у хијерархији, журка би, као и само пријатељство, требало да буде епитом равноправних односа међу добронамерним људима истог ранга. Одлазак на журку значи остављање својих амбиција по страни и препуштање догађају без друге сврхе сем цементирања те једнакости. Трбало би да дођете голи, да тако кажемо, не зато што ћете задовољити своју пожуду, већ зато што се нећете дотеривати да будете бољи од било кога другог. У скоро еротској атмосфери можда ћете доћи у искушење да се спојите с неким новим, као Џуди и Џони, али боље би било, макар за сада, да останете пријатељ са свима.